

Az Én

A Pontifex-Én*

Szondi Lipót

Megjelent: Gyöngyösiné Kiss Enikő (1999): Szondi Lipót. Magyar Pantheon sorozat. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

1. Az Én, ami minden ellentétet áthidal

A fogalmaknak is – ugyanúgy, mint az embereknek – megvan a maguk sorsa. Ha visszatekintünk az Én-fogalom háromezer éves sorsára, akkor leginkább az Én-fogalom sorslehetőségeinek választható sokfélesége lep meg bennünket. Mi minden volt az Én az eltelt idő alatt! Volt már isten, a világ teremtője, a világ létrehozója, úr, a halhatatlan belső irányító; volt saját test, állapot, tulajdonnév, a világban rezdülő és mozgó dolgok lelke; volt szellem, metafizikai szubsztancia; percepciók, elképzelések és élmények kötege; volt ítélet és emlékezet; volt szubjektum és transzcendencia mint világban-lét; a tudattalan egy darabja, egy elhárító szerv, egy nem libidinális ösztön, szexuális objektum, a libidó ősi tartózkodási helye, az Én-ideál, olyan cenzúrarendszer, mely a tudattalan ellen biztosított, a hatalomra törő akarat; a tudat centruma és a psziché összességének egy része, tehát a saját személy.

Mindazt, ami az Én fogalmában tárgyként és funkcióként megjelent, úgy kell felfognunk, mint tudattalan folyamatok megvalósulását és objektíválódását, mint a tudattalan kollektív folyamatainak kivetítését, és ezáltal komolyan kell vennünk a mindenkor felmerülő fogalmi meghatározásokat, azaz szellemi valóságként kell elfogadni őket. Így jutunk el az Én integráns fogalmához.

Más szavakkal: Az Én szoros kapcsolatban van mind az istennel, a világ teremtőjével, a belső irányítóval, a szellemmel, a testi ösztönökkel, a mindenhatósággal és az öntudatlansággal, az ítélettel (cenzúra) és az emlékezettel, mint a múlt hordozójával és közvetítőjével. Szoros kapcsolatban áll funkciók kötegével és az egyes funkciókkal, a libidinális és a nem libidinális ösztönökkel, a férfiasággal és a nőiességgel, a tudattal és a tudattalannal, a testtel és a lélekkel, az ébrenléttel és az álommal, az evilággal és a túvilággal.

Az Én-fogalom történelmi változása során, azaz azon tartalmak és funkciók megválasztásakor, melyek az Én-fogalmat bármikor kitöltötték, a sorsanalízis azokat az ellentétpárokat és tárgyakat veszi figyelembe, melyek a tudattalanban vannak, és a tudattalanbanban dinamikus-dialektikusan mozognak.

Ugyanúgy, mint a modern történész, a sorsanalitikus is azon a véleményen van, hogy a történelem során – és az egyén sorsában is – egy fontos esemény, egy cselekvés, egy vezető felfogás, nézet és gondolkodásmód soha sem lehet a pusztán véletlen eredménye. Az emberiség történelmében és az egyén sorsában minden kétszeresen meghatározott. Ez a kétszeres meghatározottság a következőt jelenti: a sors *nem csak az ok-okozati viszony alárendeltje* - amint ezt a történelmi materializmus feltételezte –, hanem *egyidejűleg* alá van vetve a “egész törvényének”, azaz a finalitással, az egyes ember élettervével és általában az egész emberiséggel. Terv nélkül ugyanis a sors fogalma egy tartalom nélküli tojánhéjnak felel meg. A sorsanalízis szerint az emberiség és az egyén története – sorsa – állandóan két polárisan szembenálló tör-

---

* Az előadás a Sorsanalízis Svájci Munkaközösségében hangzott el 1955-ben.

vényszerűség eredménye. Ez annyit jelent, hogy a kauzalitás- és finalitás-törvény, tehát az egész törvényének végeredménye. Az egyén élete ugyanúgy egy *ellentétstruktúrán* alapul, mint az emberiségé.

Az első az ún. *komplementer* vagy kiegészítő ellentéteség, a második a *kontradiktorikus*, melyben az ellentétes párok kölcsönösen kizárják egymást. A lelki ellentétek csaknem mindegyike komplementer természetű. Kölcsönösen kiegészítik egymást. A kontradiktorikus ellentétpárok kölcsönösen kizárják egymást, és ezért a személy soha sem tudja őket integrálni, hanem az ellentétpár egyikét kell "választania", pl. a létet, az életet, és a nemlétről, tehát az öngyilkosságról le kell mondania.

Ebben a perspektívában kirajzolódik az integráció és a választás közti különbség. Hiszen az *integráció*, az ellentétnek az egészé történő kiegészítése az ún. komplementer ellentéteknek az ideális megoldása. Ha a személy a lelkében fennálló komplementer ellentétet (pl. a férfiaság és a nőiesség, a káini- és ábeli-ösztönök) az egyik fél választása és a másik elfojtása által oldja meg, az a személy számára veszélyes lehet. Azért, mert csak az integráció, a koegzisztens ellentétek kiegészítése oldja meg a problémát a közösség és az egyén számára. Az egyik ellentét választása tulajdonképpen csak a kontradiktorikus ellentétpárok esetében helyes. A pszichológia számára elsősorban a komplementer ellentétpárok jönnek számításba. Ezek azonban nem választhatók el egymástól, tehát nem függetlenek, nem egyszerűen statikusak, hanem az ellentétes pólusok együtt "élnek" egy egymást kölcsönösen kiegészítő "komplementer koegzisztenciában".

A testi és lelki ellentétes pólusoknak ez az egymást kölcsönösen kiegészítő együttélése a következőkkel jár:

1. Az ellentétes pólusok mindig *dialektikusan* egymással ellentétes irányba mozognak.
2. Az ellentétpár két pólusa közt állandó együttműködés, kölcsönös együttthatás, kooperáció áll fenn.
3. Az ellentétes pólusoknak eme egymást kiegészítő együttléte (koegzisztencia) és a komplementer együttthatása (kooperáció) során alakul az élet minden pszichikai és fizikai jelensége.
4. Ha az ellentétpárok közti komplementer tendencia megszakad, vagy megzavarják, mind a személy, mind az emberiség katasztrófa helyzetbe kerülhet.

Ha az Ént az ellentétek komplementer koegzisztenciája és kooperációja szempontjából tekintve instanciaként fogjuk fel, akkor az alábbi következtetésekre juthatunk:

A pszichében folyton ellentétes mozzanatok, törekvések és elképzelések vannak jelen. Az a törekvés, hogy Istenhez hasonlóan hatalmassá terjesszük ki magunkat (egodiasztole), és ezzel egyidejűleg az a kényszer, hogy az emberi lét szűkös határai közt (egoszisztole) vagyunk kénytelenek élni. Vagy: a szellemi igények beteljesülésére való késztetés és ezzel egyidejűleg az ösztönök kielégítésére vonatkozó kényszer. Vagy az arra vonatkozó kényszer, hogy egyidejűleg legyen az ember férfi és nő, azaz a kétneműség beteljesedésére vonatkozó késztetés [3, 4]. Vagy: egy belső lelki folyamatnak az egyidejűleg történő szubjektíválódási és objektíválódási igénye. Vagy az a késztetés, hogy mindent egyszerre, komplexen, egybefogva lássunk, és ezzel egyidejűleg ennek az egységnek a funkcióját egyes eseményként képzelhesük el, és élhessük át. Vagy: az a késztetés, hogy tudattalan folyamatokat tudatosítsunk és ezzel egyidejűleg az a kényszer, hogy a tudatos dolgok közül sokat újra a tudattalanba küldjük, és így néhányukat örökre a tudattalanban őrizzünk meg.

Ezek és az összes többi ellentétpár, melyeket itt nem soroltunk fel, egymást kölcsönösen kiegészítő koegzisztenciában és kooperációban együtt élnek az emberben.

Ha ez azonban így van a lelki valóságban, akkor feltételeznünk kell a lélekben egy magasabb instanciát, egy központi adminisztrációt, amely a “consensus partium” pártatlan minisztériumaként működik, vagyis az “ellentétek konszenzusa” hivatalát vezeti.

Ez a következőt jelenti: *Szükségünk van egy olyan instanciára, amely ezeket az ellentétpárokat áthidalja*, és amely egyrészt az ellentéteknek ezt az egymást kölcsönösen kiegészítő kooperációját egybehangolja és összefogja. Ez a consensus partium jelentése. Másrészt azonban ennek egy kiegészítő, hatalomelosztó, szervező instanciának is kell lennie, amely a minisztérium feladatát, vagyis az ellentétek ellenőrzését és áthidalását, a komplementer, az ellentétek kiegészítését gyakorolja. A sorspszichológia az Énnel mint hídverőnek, mint az összes lelki ellentét áthidalójának a fogalmát hozza létre, és a következőket állapítja meg:

Az Én a Pontifex oppositorum.

Ezek szerint az Én a tudatos és a tudattalan lélek komplementer koegzisztenciájának és kiegészítő kooperációjának a hatalomelosztója, szervezője és adminisztrátora.

Az Én az emberi ösztönök minden ellentétét szocializálja, szublimálja, individualizálja és humanizálja. *Az Én az a híd, mely képes áthidalni a lélekben az összes ellentétpárt.* Az Én a sors kerekének a komplex, többszörös tengelye, melynek pólusain az ellentétpárok találhatók.

Ez a következőt jelenti: az Én maga se nem mindenható Isten, se nem tehetetlen ember; ő a kapcsolat Isten és ember közt.

Sem szellem, sem természet; híd a szellem és az ösztöntermészet közt.

Az Én sem nem objektum, sem nem szubjektum; közvetítő az objektum és a szubjektum közt.

Az Én nem funkciócsoport, nem egy különleges egyedi funkció; hanem az a kéz, amelyik az egyes funkciókat csoporttá alakítja.

Az Én se nem férfi, se nem nő; a bennünk lévő férfi és nő közti kapcsolat.

Az Én se nem a tudat központja, se nem a tudattalan egy darabja; az a tengely, melynek egyik pólusán a tudat, másikon a tudattalan van.

Az Én nem csupán ébrenlét, és nem csupán álom; híd az ébrenlét és az álom közt.

Az Én se nem az evilág, se nem a túlvilág; híd az evilág és a túlvilág közt.

Hogyan lehetséges azonban, hogy egy instancia minden ellentétet képes áthidalni és integrálni?

Az Én pontifex-tevékenységének előfeltételei a következők:

1. *a transzcendencia*, tehát az egyik területről a másikra történő átugrásnak a képessége;
2. *az integráció*, azaz az egésznek az egymást kiegészítő részekből történő kiegészítésére való képesség;
3. *a participáció*, tehát az újraegyesülés képessége; a másikban, az emberben és a dolgokban, a világban és a mindenben való részesedni tudás.

Az Én mint Pontifex oppositorum fogalmaként tehát egy transzcendáló, integráló és participáló instanciát kell feltételeznünk.

Csak ezen a módon válik lehetővé, hogy az Én integráló instanciaként működhessen.

Az Upanisádok ősrégi kérdésére: “Mi az Éned?”, korunk nyelvén a következőt válaszolhatjuk:

Ami az embert Istenhez hasonlóvá teszi, és ami Istent emberarcúvá változtatja: az az Éned.

Ami a lélek erőit és hatalmát a lét hataloméhes instanciái közt elosztja: az az Éned.

Ami a lélek minden ellentétpárját – mint egy hatalmas kerék sok tengellyel – a pólusain hordja: az az Éned, a Pontifex oppositorum, ami minden ellentét közt hidat ver.

Ami a lélek ellentétpárjait egymás felé közelíti, ami kölcsönös kiegészítésre kényszeríti őket: az az Éned, kiegészítő és egészítő.

Ami az embert a tökéletesedésre készíti, a férfi és a nő közti egyesülésre, a tökéletes kétne-műség felé: az az Éned, a tökéletességre törő.

Ami a tudattalant a tudatosra készíti és a tudatot ismét a tudattalanba fojtja: az az Éned, a tudatosító és az elfojtó.

Ami a testet a lélekkel, az ébrenlétet az álmokkal, az evilágot a túlvilággal összeköti: az az Éned *mely folyton úton van*.

Az Isten-lét és az ember-lét, az ember-lét és az állati lét, a testi természet léte és a szellemi lét, a férfi-lét és a nő-lét, a tudatos lét és a tudattalan lét, az ébrenlét és az álomban lévő lét, az evilági lét és a túlvilági lét mind az Én által választott állások, a lélek kommandóhídjának pozíciói, és ezáltal csak az Én-lét parciális és epizodikus sorsmódusai, sorslehetőségei.

Az Én-lét az ittlét, tehát az ember-lét kezdete és vége.

Mert: az ittlét Én-lét nélkül állati lét, növényi lét, vagy kő-lét. Ezért helyes a következő megállapítás:

Az Én születése egyenlő az emberi lélek születésével. És még több: magának az ember-létnek a megszületése – szemben az állati léttel.